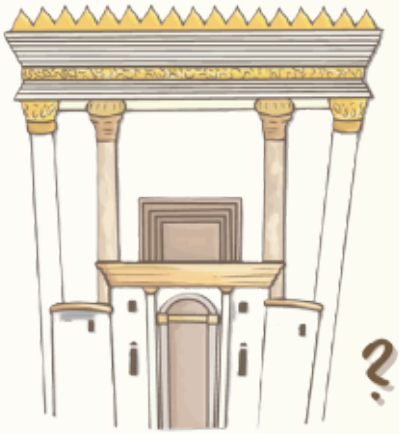

מי ב"א?

מדינה יהודית בדרך אמת

מאמר מאת ר' עודד כי-טוב

פרשת זכור-תצוה, פטירת (ולידת) משה

הקדמה

בגליון הקודם דברנו על אסתר כסוף ותכלית כל ניסי המקרא, על עניינו של אדר שבסוף השנה היהודית (ועל כן רלוונטי במיוחד לסוף ההיסטוריה, הווי אומר זמננו אנו), ועל ההבדל בין הומאניזם הָמָנִי, קליפתי, לבין אדמיות-בקדושה (שמיצגים מרדכי ואסתר, ובסופו של דבר אותה מבקש גם המלך, אשר לבבו ביד המלך-ה') – הבדל המתבטא בעיקר ביחס לנשים ומעמדן.

היום, בפרשת זכור, נעסוק במלחמה בעמלק, מאז הופעתו ברפידים, בטרם סיני, שם הוכרע בידי יהושע כש"ידיו של משה עושות מלחמה", ועד למחייתו בסוף המקרא בידי מרדכי ואסתר. נעסוק גם בשרשו של המן-עמלק בנחש הקדמוני שהביא מיתה לעולם, ובבלעם רבו של עמלק; נדבר גם על מותו ולידתו של משה ב-ז' אדר, ועל העלם שמו מפרשת השבוע, "ואתה תצוה".

שרש העיוות העמלקי

עמלק מופיע תמיד ב"פרשת דרכים" (-"אשר קרך בדרך"-לסיני), ב"מיצר הגרון" ומנסה למלוק את הגוף מן הראש, את הארץ מן השמים, בטענה שאין ולא יכול להיות קשר בין השנים: גם אם "יש ה'", אין הוא "בקרבֵּנו" ואינו רלוונטי לחיינו; יושב הוא (אם בכלל) ב"שמי השמים" ואינו מתעניין במה שקורה על הארץ (ובנוסח המינים-הנוצרים המאוחר: תנו לקיסר את אשר לקיסר ולא-להים את אשר לא-להים!). יתר על כן: תובנה זו היא לדעתו תנאי ותמצית לעצם צורת אדם – להיות אדון-לעצמו-מתוכו; לא לקבל הוראות "מלמעלה" ומבחוץ, מן המסורת או מן ההורים, אלא "לתפוס עצמאות" ולהנתק מהם לשם בחירה חפשית אישית לגמרי.

ובהמשך לכך ניתן לטעון (בסגנון "דתי" במקצת...) שזהו גם רצונם הפנימי של ההורים (ושל הא-ל) שתַּמְרֶה את פיהם ותשתחרר מ"סינורם", ורק-כך תהיה בעצמך אבא (או א-ל), יורש-ממשיך מתקדם יותר, מזניח את היָשָנוֹת ומשלחם לגורלם, לדרך-כל-הארץ.

חשיבה מעוותת זו היא לדידן אם כל חטאת, שרש החטא הקדמון בו נסתבך אדם בעצת נחש לאכול דווקא מן הפרי האסור וכך "להיות כא-להים" – "המן (-עמלק "ראשית גוים ותמציתם) מן התורה מניין? המִן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו (ודווקא משום כך) אכלת?!" [אמנם כנראה גם הבחירה בעיוות הזה מתחייבת לשֵם הבחירה הקדושה (כדלקמן) שתהיה חפשית באמת. ועוד: אם יזכה אדם להשתחרר (בנסי נסים) מן החשיבה החולנית הזו, להבין שהתייצב על דרך לא טוב ולשוב באמת, הרי יש כאן בחינה של תיקון עמלק ו"ברוך המן", ונוכל לומר בדיעבד שזוהי אכן ידיעתו-תכניתו הפנימית של הא-ל].

"יודע דעת עליון"

- כך מתאר **בלעם** (- רבו של עמלק, אותיות **עמל** בשניהם, אך **ב**-ברכה בראשו של בלעם, וכשהוציא בלעו מפיו רואה הוא את ה**ק**-קללה שבאחריתו של עמלק, ככתוב) את עצמו בדבריו האחרונים. וכבר שאלו חכמים: הרי אפילו דעת בהמתו-אתונו לא ידע?! – אלא שיודע את השעה-הרגע בה כועס הקב"ה! לדרכנו נסביר: רגע הכעס הוא כעין "צמצום כפשוטו" בזמן (כענין הצמצום-במקום שנדרש לשם בריאת העולמות כדברי האריז"ל), בו הקב"ה מסיר (וכביכול מאבד) את שליטתו, וכועס על הללו המנצלים רגע זה לצאת משליטתו-ידיעתו. בלעם קורא לזה "דעת עליון" כאילו זוהי באמת "מטרת כל העסק" ופיסגת הבחירה האנושית, אולם באמת זהו חוסר דעת, או דעת שלילית, עליה נאמר "א-ל אחר נסתרס ואין בו דעת". הדעת היא היכולת להתקשר, לחבר ולהתחבר, כמו "והאדם ידע את חוה", וכשהוא בוחר לברוח ולא להתחבר אלא להתנתק, הרי זה פספוס גמור והיפך הכוונה ומעורר עליו-עצמו את תוקף הזעם [ואולי בלעם עצמו נוכח בכך לאחר שראה כי "כל אותם הימים לא כעס הקב"ה" כדברי רבותינו במסכת ברכות, הווי אומר ש"אין הצמצום כפשוטו", כפי שהסכימו חכמי הדורות, ויכול ה' גם לא לכעוס. אך בלעם עצמו לא מצליח להשתנות ומייעץ עצה רעה להחטיא, וגם בעולם הבא (בו הוא נידון בשכבת זרע רותחת) הריהו ממשיך לדרוש רעתם של ישראל, כדברי חכמים במסכת גיטין].

דעת-אמת היא ה**חיבור**, בין עליון ותחתון, בין מוח ולב, בין אדם לחברו ובין איש לאשתו. כידוע בקבלה, הדעת אינה נמנית כאחת מעשר ספירות (אלא באה במקום הכתר כשאינו נמנה), אך היא הצומת הראשית ו"פרשת הדרכים" הקושרת בין ההורים, חכמה ובינה, ובינם לבין הבנים-המדות [ורמז מִסְפָּרי נאה: **דעת** עולה 6 פעמים **דעה** במובן של **מדה** (כברמב"ם הלכות דעות), ועל כך אמרו בזוהר כי הדעת היא "מפתח ששת המדות"]. דעת כזו גם מחברת בין ידיעת ה' ובחירתו ובחירת האדם (וכפי שבמקרא הם מושגים זהים, כמו "רק אתכם ידעתי"-בחרתי ו"כי ידעתיו"-בחרתיו. ועוד), שאינם סותרים זה לזה אלא להיפך: הקב"ה יודע-בוחר-אוהב את מי שמסוגל לחזור ולבחור בו בבחירה חפשית-באמת (שהרי אופציית הבריחה לעולם קיימת כנ"ל)!

ומשה רבינו הוא ה"דעת של כל ישראל". הוא המתווך ה"עומד בין ה' ובינינו" בסיני להגיד לנו את דברי ה', ככתוב, והוא הקוטב הנגדי לבלעם (ש"קם כמוהו"-בדרגתו-לשלילה באומות בכדי לטורדן מן העולם כדברי חז"ל), והוא זה המרים ידיו באמונה (ותפילה כדברי המתרגם) עד בוא השמש (כפי שאנו קוראים בתורה ביום הפורים), בכדי לגבור על רפיון הידים ברפידים שבטרם סיני, על עמלק המטיל בנו **ספק** (בגימטריא **עמלק** כנודע) אם אמנם יש ה' בקרבנו ויש סיכוי לאהבה ובחירה-הדדית-מזדהה עם ה' ותורתו. משה מייצג אם כן את ה**וודאות** המוחלטת (המתבטאת בהרמת ידים, שהיא פעולה מובהקת של שבועה המחדירה את אמת-ה' לתוך המציאות, וקשורה גם לסילוק אינטרסים ונגיעות, כדברי אברהם "הרימותי ידי אל ה'... אם אקח", וכן משה אומר "לא חמור אחד מהם נשאתי", וכל זאת בניגוד לספק המאפשר "להנות מן הספק" וכל-כולו נגיעות אישיות ואינטרסים כדלהלן) – ודאות שמתוך **רְאִיה** ברורה, באספקלריה מאירה, שעל-כן גם ה"**יראה** לגבי משה, מילתא זוטרתא היא".

אם-כן לא מקרה הוא שפטירת משה חלה ב**ז' אדר** בסמוך לפורים, שפרשת "זכור" נקראת בשבת שלפניו. כידוע בדברי חכמים, שמח המן שמחה גדולה כשנפל-לו הפור על אדר, בו מת משה, מה שמלמד לדעתו כי "לכל דבר טוב יש סוף" וגם לוודאותו של משה וליכולתו להוריד שמים לארץ! אולם לא ידע ש"ב-ז' אדר מת וב-ז' אדר נולד", כי "הקב"ה ממלא ימיהם של צדיקים מיום ליום ומחדש לחדש", ודווקא אז הוא תוקף כוחו של משה.

מותו ולידתו של משה

כי-כן אין המדובר רק בלידתו כמשמעה, אלא גם ובעיקר **בלידתו מחדש** המתרחשת עם מותו! את כל כוחו מנחיל משה קודם-כל ליהושע תלמידו העומד תחתיו, אבל גם עזרא הסופר שקוֹל כמשה [וראוי שתנתן תורה על ידו כדברי חכמים "אלא שקדמו משה" (והניח לו לחדש את כתבה ואת הפצתה בעם), והוא הוא מלאכי (או ממשיך שלו), הנביא האחרון האומר "זכרו תורת משה עבדי"], ובימי השופטים "ירובעל (=גדעון) בדורו כמשה בדורו", וכן בכל דור ודור, גְּדול החכמים מכוּנֶה "משה (שפיר קאמרת"), והוא מאיר בכל אחד מתלמידיו-מושפעיו את הניצוץ מנשמת משה שקיים בכל איש ישראל, כדאיתא בספרים. [וממילא גם משה עצמו לא מת, כדברי יש אומרים במסכת סוטה, אלא "מה שָׁם (האמור בסיני "ויהי שם עם ה'") עומד ומשמש, אף כאן (במותו, "וימת שם משה") עומד ומשמש"].

אמנם העיקר לענייננו – "מרדכי בדורו שקול כמשה בדורו", כמו שאמרו באסתר-רבה, ונתברר להדיא להמן שמשה-שבדור חי ופעיל ודורך על במותי אויביו (כדברי משה עם-מותו), ומדביק את כל היהודים, "עַם מרדכי" בכפירתם בהמן ובעבודה הזרה (או במינות, בהומאניזם המזויף, ראה גליון 163) החקוקה על לבו.

ועם כל זאת

ובכל זאת, הרי "לא קם כמשה" בוודאותו-ראייתו השלימה, בדעתו המחברת עליונים ותחתונים וב"ידיו אמונה", ואם בפועל מת משה בלא שהצליח להשלים את החיבור ולתקן את החטא הקדמון שהביא מיתה ופירוד לעולם, מניין למרדכי בדורו העוז והתעצומות להתעמת חזיתית עם המן, לעשות וגם להצליח יותר ממשה, שהרי בדורו של משה רק **הוחלש** עמלק, ככתוב **ויחלוש** יהושע, ונצרכת עוד כתיבה-מחְייה שניה בימי שמואל ושאול, וכפי שדרשו מן האמור במשלי שלמה "הלא כתבתי לך שילֵשים" – ולא ריבעים, כלומר שסיפור מחיית עמלק שבמגילה הוא השלישי והאחרון בַּנושא במקרא, ואין (צורך) להוסיף עליו!

וגם לענין קבלת התורה ביד משה בעקבות היציאה מרפידים והכאת עמלק לפי-חרב, הרי זו במדה מסויימת כפויה עליהם "הר כגיגית" כדברי רבותינו, ואילו בימי מרדכי ואסתר "קיימו וקבלו" עליהם את התורה כולה ברצון שלם "מאהבת הנס", והיא הנותנת שנחתם אז המקרא הכתוב, כי כבר חקוקה התורה על לוח לבם של ישראל המחדשים בה מעתה חידושי תורה-שבעל-פה (בעקבות החידוש של מגילת אסתר, שהוא החידוש היחיד שהוסיפו הנביאים ונעוץ במקרא, כדברי רבותינו).

משה קרוב לשמים

מה שנראה לומר בזה, שאכן החיבור לא הושלם בימי משה דווקא משום שאין כמשה יודע **דעת עליון** ורואה את הדברים מנקודת מבטו של ה'. לפיכך הריהו בזיווג המתבקש בין קוב"ה לשכינת עוזו זו כנסת ישראל, **שושבינא דמלכא** – נציגו של המלך-החתן, כי אכן משה "קרוב לשמים" ומדבר עמם מפה לאוזן ("האזינו השמים" – ראו רש"י ישעיהו א), אך אינו מושלם בדעת תחתון, שעל כן צריך הוא דחיפה לרדת – "לך רד כי שחת עמך"), ולבסוף גם פירש מן האשה-המציאות, וכן אינו מבין את דברי ר' עקיבא בתורה שבעל פה, "תורת הארץ" העולה מן המציאות התחתונה הנענית כנוקבא לתורה הכתובה היורדת מן השמים.

אהרן וחור תומכים ידי משה

אמנם לשם כך אתו-עִמו אהרן ה**שושבינא דמטרוניתא**, כנסת ישראל-הכלה, והנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד ושניהם שקולים זה לזה, וניתן לומר שמשה מת ונמחה שמו (בעקבות מה שאמר "מחני נא מספרך" לאחר מעשה העגל, כדברי הזוהר) מפרשת תצוה, הנקראת בפרק הזה, כי משה מת "לטובת" הצלת ישראל השקולים ביחד כמוהו, ולטובת תורה שבעל פה תורת הארץ השקולה כתורה שבכתב, ולטובת כהונת אהרן אחיו המשמש במקדש בבגדי תפארת (והכל על פי משה וציווייו הרבים בפרשת תצוה) ככלה בחופתה, ונמצא שמבין שניהם, משה ואהרן מתרחש החיבור המושלם, ואליהם מצטרפת מרים אחותם, השלישית לפרנסים, כדברי חכמים.

ו**חור בן מרים** הוא התומך עם אהרן את ידי משה הכבדים במלחמת עמלק (וניתן לומר: לא רק בשביל שלא יצנחו ידיו למטה, אלא גם בשביל שלא יתעופפו ויפרחו למעלה ויינתקו מן הגוף...). ובכללות משה הוא ה**דעת**, שבקו האמצעי במוחין, אהרן ב**תפארת** שהיא לב ומרכז המדות, ואילו מרים המפרנסת במים (בגי' מלך) היורדים למקום נמוך, ב**מלכות** שהיא סוף הקו האמצעי (ובצלאל בן-בנו של חור, הוא המבצע **בפועל** את מלאכת המשכן (שמקים משה) ואת בגדי הכהונה (שלובש אהרן).

מרדכי כלול משלשתם

הרי שהחיבור והנצחון נעשה מבין שלשתם. אך בימי מרדכי הכל מתרכז באיש אחד. מסירות נפשו של מרדכי (ושל אסתר הפועלת מכוחו), היא בחינת משה שבו, וכן מוצאו מבנימין שהמקדש בחלקו, ודריווש השני שאישר את סיום בנין המקדש הוא בן אסתר לדברי האריז"ל (ואולי הושפע ממרדכי דודו); בגדי התפארת שזכה להם בסוף הם בחינת אהרן שבו, ונוסף עליהם גם חור (הנזכר גם בראש משתה אחשורוש באות ח' רבתי!) וכנראה הוא עיקר לבוש המלכות. ועם-כל-אלו לא פרש מרדכי כמשה מן האשה-המציאות, אלא עָשָׂם את אסתר עטרה לראשו, בבחינת "אמי", וכל המגילה נקראת על שמה. וכך קיימא לן שמשיח (אף כי משה גואל ראשון בתוכו) לא יפרוש מן האשה).

[אמנם מאחר ש"עדיין עבדי אחשורוש אנו", ועל כן אין אומרים "הללו עבדי ה'" בפורים כדברי רבותינו, לכן נראה שיש כאן הופעה מושלמת של **משיח בן יוסף**, שעניינו לפעול בקרב הגויים, ללקט ניצוצי אור ויופי ו**להוסיף** גרים. אך הופעת משיח בן דוד שייכת ל**ניסן** הבא לאחר אדר ומכוחו, ולארץ ישראל כמובן].

ושתי הערות לסיום –

א. פרשת תצוה עיקרה בבגדי אהרן ובניו, אמנם בכותרתה מצַוַת עריכת הנרות במנורה שאין כמוה ליופי, אך לקיחת השמן הזך היא "אליך" – אל משה, הרי שמשה שלא נזכר בשמו בפרשה, לא רק שהוא מכין לכהנים בגדי כבוד צבעוניים ומלבישם וממלא את ידם, אלא הוא גם "מקור האנרגיה" של אור המקדש, השמן הטהור שלו, הלובן העליון שלעילא מכל הצבעים. ואף הוא, משה, שימש בעצמו בחלוק לבן כל שבעת ימי המילואים, כדברי רבותינו.

ואתה תצוה עולה **בראשית** (בצירוף **בית** (=ואתה) **אֵשׁ** (=תצוה). משמע: כשם שבריאת העולם פותחת באור, כך פתיחת פרשת עבודת הכהנים במקדש, "עולם-קטן" הנבחר לו יתברך להיות לו בית חתנים מאושר, פותח בהכנת האור בידי משה השושבין. הוא אשר אמרנו שסילוקו והעלמו של משה הם עצמם לידה-רַאשית מחודשת.

ב. הרמת הידים המורה כאמור גם על סילוק נגיעות ואינטרסים, היא מבחן ראשון-במעלה להבדיל בין הקדש ובין החול, בין הטהור ובין הטמא. הקליפה מנסה להידמות לקדושה בכך שהיא מוכנה להשקיע משאבים רבים לשם רעיונותיה, וזה בדיוק מה שמטריד את מרדכי המספר להתך על פרשת הכסף אשר אמר המן לשקול, ומכאן כח השפעתו אצל המלך, כי "חוצפה מועלת אפילו כלפי שמיא" כמו למדו רבותינו מבלעם (והאם גם אנו מוכנים להשקיע ולהתמסר כמוהו למאבק על ייחוד ה'?!). אמנם באמת "שוברו בצדו" – **אמר** לשקול ולא שקל!, וכעשו אביו הקדמון שהסכים לקבל הדורון מיעקב (וכנראה גם המלך בחן אותו בכך אם יסכים בנקל לוותר על רצונו לשקול, כי בעולם השקר אין לך אלא אינטרסים אישיים, ועל כן החזיר לו את הכסף לאמר: עשה על אחריותך ולא כזכיון על יזמה מצדי, ואפשר שאחזור בי לפי התגובה בשטחו!).

וכך שקלי היהודים, הניתנים בפועל ובלב שלם, ונמסרים לציבור יפה יפה, קודמים לשקלי המן לא רק בזמן אלא גם באיכות. וכך מודגש במגילה שוב ושוב כי "בבזה לא שלחו את ידם" הגם שהורשו לכך מאת המלך.

והן אנו עתה

מדינת ישראל של היום עדיין לא השכילה לשאת כפיה השמיימה ולקרוא בשם ה'. מערכותיה הציבוריות – בניגוד לפרטים היהודים שרוב-רובם מחוברים למסורת במדה כלשהי – מנוכרות כמעט לגמרי, רשמית ומעשית, לייחוד היהודי ולשרשיו הקדומים, ומנותקות מתורתו-תרבותו שנחצבה באש סיני, וכל-עצמה אינה עוסקת אלא בשרידות ארצית, ככל אומה ולשון וכטבע כל בעלי החיים. מה פלא שרפיון הידים פושה בכל והספק הקיומי, תולדות עמלק, הוא המושל בכיפה, צורר לכל וודאות ומתגלע על כל צעד ושעל בכל פרשת דרכים ומתבטא ב"החלטות" מוזרות המסכנות את השרידות עצמה. האנטישמיות המקומית והכלל-עולמית מרימה ראש, ומערערת גם את שלום העולם התרבותי כולו, כשאנו היהודים האמורים לבססו ולקדמו, הופכים למוקד שנאה ומלחמה, והאליטות המובילות את הצביון הציבורי נגועות בנגע העמלקי, לעתים יותר מ"סתם גוי" הגון.

ברור שמצב הדברים הזה אינו יכול להמשך זמן רב, ודומה שהוא מושרש בגלות הארוכה ובשואה האיומה שבסופה, שטרם נרפאנו אנו-כולנו ממוראותיה, כי אין אתנו יודע על מה ולמה עשה זאת אלקים לנו, וכל נסיון למצוא לה פשר מתוך העָבָר נועד לכשלון. אבל ברור לכל מאמין שמדובר ב"מלך קשה כהמן" שגייס את כל כוחות הרוע והפעם "הצליח-לו", אך ההיפוך שיבוא בעקבות זאת בעתיד הלא-רחוק חייב להיות מופלא ו"סופי"-טוטאלי כל כך, שיינתן פשר גם לאימה הזאת. עד כדי שנוכל לומר **אודך ה' כי אנפת בי – ישוב אפך ותנחמני**. ברור לכל שהקמת המדינה היא צל-צלו של העתיד הזה, אך נדרש אומץ רוח באין-ערוך לשם ההמשך, עד לבנין המלכות בתפארת-גדולתה וביעור גמור של הרוע מן העולם כולו. ונראה כי אירועי השנה שחלפה הם מעין תזכורת לשואה שכמעט נשכחה מלהיות כח-מניע עצום ונורא לתיקון השלם. ירחם ה' על עולמו שברא ועל עמו בו בחר-לאהבה, ויתן עוז ותעצומות לכולנו יחד ולכל אחד לחוד. אמן כן יהי רצון.

לעילוי נשמת אבי-מורי ר' אברהם אליהו ז"ל ב"ר מיכאל הי"ד – נלב"ע ו' אדר-א התשל"ו
ואמי-מורתי מרת הינדה רבקה ע"ה בת ר' אהרן יהושע ז"ל – נלב"ע ז' אדר התשנ"ו
ת.נ.צ.ב.ה.